

شبیخون

نگرش جوانان ۲۴ - ۱۸ سال ساکن شهر تهران نسبت به سریال تلویزیونی شبیخون
اکبر احمدی*

بیان مسأله:

امروزه در شکل جدید استعمار، امپریالیسم بر این قضیه واقف گردیده است که اگر در شکستن آداب و رسوم، ارزشها و به طور کلی فرهنگ جوامع موفق گردد و بتواند در متن فرهنگ جوامع دیگر نفوذ کند و فرهنگی منحط و فاسد بوجود بیاورد، یعنی به نوعی استعمار فرهنگی ملتها دست بزند، از این طریق بدون درگیریهای نظامی خواهد توانست برای مدت طولانی تر در آن جوامع حضور داشته باشد. در این راستا دیده می شود که غرب در مقابله با کشورهای مستقل جهان سوم خصوصاً ایران نتوانسته است از طریق جنگ و محاصره اقتصادی مسلط گردد لاجرم بهترین راه یعنی رخنه در فرهنگ و تلاش در آسیب پذیری آنها را در پیش گرفته و در جهت به تحقق رسانیدن این منظور، آسیب پذیرترین قشر جامعه یعنی جوانان و نوجوانان را از طریق کاستهای ضد اخلاقی و یدئویی و انتقال انحرافات از طریق وسایل تصویرساز بویژه ماهواره مورد حملات تبلیغاتی خود قرار داده است.

صاحبان قدرت در کشورهای استعماری با القای این تفکر که مالک برترین فرهنگها هستند سعی دارند اذهان مردم در کشورهای دیگر را عقب نگهداشته، بویژه کشورهای انقلابی را بسوی بی بند و باری سوق بدهند؛ که مهمترین و کارآمدترین ابزار در این جهت، در دنیای امروز وسایل ارتباط جمعی می باشد.
با توجه به آنچه گفته شد، مسئولین ذیربط در کشور ایران در دوره جدید پس از

* - این بررسی با مشاورت آقایان دکتر تقی آزاد ارمکی و صادق حیدرخانی فرماندهی مرکز مطالعات و پژوهشهای ارتش بیست میلیون به انجام رسید.

انقلاب اسلامی دست به اقداماتی در جهت مبارزه با این حيله شیطانی زده و سعی در آگاهی دادن به جامعه و حفظ انقلاب در مقابل نفوذ فرهنگی اجانب دارند. یکی از راههایی که برای آگاهی جامعه انتخاب شده استفاده از رسانه‌های گروهی، و ساخت برنامه‌های آموزنده همچون سریال «شبیخون» می‌باشد.

حال باید دید برنامه تلویزیونی «شبیخون» از سیاست سازمان که به این رسانه همچون یک دانشگاه نگریسته است پیروی نموده یا خیر؟ زیرا ممکن است بر خلاف انتظاری که از آن می‌رود یعنی آگاهی دادن به جامعه، نقشی برعکس ایفا کند و با شاید واقعاً پاسخی مناسب همان انتظار باشد.

«مثالی که لازار سفلد در این مورد می‌زند آموزنده است: جراح بزرگی که مصاحبه طولانی در رادیو با او به عمل آمده بود، به عنوان مردی که خود را وقف خدمات انسانی کرده است معرفی شده بود، اما تحلیلی عمیق از جمله‌هایی که بکار می‌برد نشان داد که همه حرف‌های او ناشی از جاه‌طلبی‌های شخصی‌اش بوده است»^{*} کرد.

همچنین «آرنه‌ایم» تحقیقی در مورد هدف اصلی بعضی از سریال‌های رادیربی به عمل آورد، تحقیق او نشان داد که اکثر این سریال‌ها در مورد مسائل خصوصی و یا ماجراهای عشقی بوده‌اند، نه آن‌طور که بنظر می‌آمد بر اساس قضایای عمومی ساخته شده باشند!

پس بنابر شهود فوق لازم می‌آید که تحقیقی علمی در راستای دریافت این مطلب که علاقه جوانان نسبت به سریال شبیخون در چه ابعادی و چه میزانی بوده است، با استفاده از فنون و روشهای تحقیق صورت پذیرد؛ زیرا که بنابر آنچه که در این صفحات ذکر شد، این قضیه، یک مسأله اجتماعی می‌باشد و نتایج چنین تحقیقی می‌تواند برای نسل جوان و کل جامعه مفید واقع شود.

* - کازنو، ژان، ترجمه جمشید ارجمند، جامعه‌شناسی رادیو تلویزیون، چاپ دوم، ص ۳۵.

پیشینه:

همانگونه که قبلاً ذکر گردید گاهی برنامه‌های تلویزیونی نتیجه معکوس بر مخاطبان خود می‌گذارد که در اصطلاح، تأثیرات «بومرنگی» گفته می‌شود. «بلسون مورد یک برنامه تلویزیونی را ذکر می‌کند که هدفش این بود که نشان دهد مسافرت جهانگردان انگلیسی به کشور فرانسه از نظر ندانستن زبان اشکالی تولید نمی‌کند و با تعداد محدودی لغت می‌توان در این کشور رفع احتیاج کرد. این برنامه تأثیر معکوس ایجاد کرد یعنی جهانگردان را متوجه مسأله تازه‌ای بنام مشکل تفهیم و تفاهم ساخت که قبلاً به آن نیندیشیده بودند».*

بنابراین یک برنامه تلویزیونی علاوه بر اینکه ممکن است به اهداف خود نرسد این امکان نیز هست که تأثیری کاملاً بر عکس در مخاطبان خود ایجاد کند. مسأله دیگری که در جامعه‌شناسی تلویزیون مطرح است اینکه اصولاً افراد در مقابل تلویزیون از حالت انفرادی در آمده در هم حل می‌شوند و در اصطلاح به صورت توده در می‌آیند. در این حالت افراد تحت تأثیر پیامهای پخش شده از تلویزیون رفتار خود را شکل می‌دهند و در این زمان است که تلویزیون از وظایف اصلی خود یعنی آموزش، اطلاع و سرگرمی منحرف شده و رهبری رفتار افراد، که در حقیقت بنابر آنچه گفته شد در یک روند توده شدن قرار گرفته‌اند را در دست می‌گیرد و این در واقع شکل‌گیری شبه فرهنگی است که فرهنگ واقعی را تهدید می‌کند. این مسأله را در پدیده‌ای که «ستاره‌سازی» نام گرفته می‌توان مشاهده نمود.

افرادی که به پرسشنامه «دوماز دیه» در باره کلوب‌های تلویزیونی پاسخ گفته‌اند چنین اظهار داشته‌اند: از این که برنامه‌های وارته تلویزیونی، ستاره‌ها را بدون ژست، و مثل زندگی روزمره‌شان نشان می‌دهد، خصوصاً بسیار تحت تأثیر قرار گرفته‌اند.

* - کازنو، ژان، ترجمه جمشید ارجمند، جامعه‌شناسی رادیو تلویزیون، چاپ دوم، ص ۱۴.

وقتی که هدف وسایل ارتباط جمعی در برگرفتن جماعت کثیری باشد که عملاً در یک قشر و طبقه مشخص قرار نمی‌گیرند. غالباً برای جلب توجه پیامگیران، فرستنده پیام سطح کار خود را در حد تقاضای مردم تنزل می‌دهد و بجای ارشاد مخاطبان که وظیفه اساسی تلویزیون می‌باشد، به انگیزه‌های خیلی سطحی توجه می‌شود. این مطلب از نظرسنجی که «ژان کازنو» از مردم فرانسه در باره نقش فرهنگی رادیو و تلویزیون صورت داده، مشخص است. در این نظرسنجی تعدادی از پاسخگویان، به تفریح به عنوان وظیفه اصلی تلویزیون قبل از آموزش و خبردهی اشاره نموده‌اند.

در ایران قبل از انقلاب نیز تلویزیون از وظیفه اصلی خود که آموزش بود دور افتاده و تنها وسیله‌ای در جهت سرگرمی افراد جامعه بود. اما به تلویزیون بعد از انقلاب همچون یک دانشگاه نگریسته شد و سعی شد بیشتر به جنبه‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی این وسیله توجه شود و مخاطبان برنامه‌ها در این جهات سوق داده شدند و جنبه تفریحی این وسیله در درجه دوم اهمیت قرار گرفت.

یکی از برنامه‌هایی که در تلویزیون در جهت اهداف اول سیما یعنی آموزش و اطلاع‌رسانی تولید شد، «سریال شیبیخون» بود. ولی سؤالی که مطرح می‌باشد این است که آیا این برنامه به منظور خود دست یافته است یا خیر؟ این مطالعه با نیت دستیابی به پاسخ این سؤال انجام گرفت.

اهمیت و ضرورت تحقیق:

بر خلاف کشورهای جهان اول که نظرات مردم، شکل دهنده برنامه‌های تلویزیونی است در جوامع جهان سوم عقاید و نگرشهای مردم در ترکیب برنامه‌های تلویزیونی دخالت چندانی ندارد. این مسأله باعث یکسویه شدن این ارتباط می‌شود.

در این کاوش اقدام به انجام نظرخواهی از جوانان در باره سریال تلویزیونی «شیبیخون» شده است. چراکه مخاطب اصلی این برنامه قشر جوان جامعه بوده است. بنابراین با انجام این بررسی می‌توان تا اندازه‌ای رابطه‌ای دو طرفه در این بین برقرار نمود. زیرا پذیرش انتقادات و نظرات سازنده مردم و ایجاد رابطه متقابل با جامعه و منظور داشتن این وسیله «تلویزیون» به صورت جزئی از کل نظام اجتماعی جهت غنی کردن برنامه‌ها و نفی تأثیر یک جانبه، به عنوان یکی از اصول کلی خط مشی «صدا و

سیمای جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفته شده است.

اهداف مطالعه:

این بررسی سعی دارد تا نشان دهد علاقه جوانان به سریال «شبیخون» در چه ابعادی بوده و تبیین این مسأله که آیا جوانان مورد مطالعه با رده سنی ۲۴ - ۱۸ فقط بخاطر وقت گذرانی، دیدن صحنه‌هایی از فیلم‌های خارجی، علاقه به فیلم‌های غربی علاقه به برنامه‌های فرهنگی است که به سریال مذکور توجه دارند؟

پس از شناخت نگرشها، دریافت میزان گرایش جامعه نسبت به سریال مذکور نیز مورد توجه بوده است. همچنین این تحقیق در پی خارج نمودن ارتباط میان فرستنده پیام و پیامگیران از حالت یکسویه، و دو طرفه نمودن این ارتباط در جهت بهبود اینگونه برنامه‌های تلویزیونی نیز بوده است. که بر اساس اهداف فوق سعی شد ارتباط بین متغیرهایی مثل جنسیت، شغل، تحصیلات، سن، وضع تأهل و گرایش آزمودنیا مشخص شود. همچنین این تحقیق در پی آن نیز بود که نگرش افراد نمونه را بر مبنای جنبه وقت گذرانی سریال، صحنه‌های فیلمهای خارجی، آگاهی از دسیسه‌های غرب، محتوای فرهنگی و علاقه به فیلمهای خارجی «بالاخص غربی» نیز بسنجد.

روش تحقیق:

جامعه آماری این مطالعه را کلیه جوانان اعم از مرد و زن در رده سنی ۲۴ - ۱۸ سال، ساکن شهر تهران تشکیل می‌دهند. و واحد آماری هر یک از افراد جامعه می‌باشند که به پرسشنامه‌های این بررسی پاسخ می‌دهند.

در انتخاب نمونه ۴۰۰ نفری در این تحقیق از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شده است که بر اساس این روش ۱۷ منطقه در حوزه شهر تهران انتخاب گردید و بعد از آن پرسشگران به مناطق انتخاب شده، اعزام و بطور اتفاقی و معمولاً در اماکن عمومی افراد مورد نظر اعم از زن و مرد در سن مورد نظر و به تعداد مورد لزوم انتخاب گردیدند و داده‌های مورد نیاز از ایشان به دست آمده که برای درک میزان گرایش جامعه مورد بررسی از مقیاس مجموع نمرات استفاده شد.

در تحلیل داده‌های جمع آوری شده از روشهای کمی آماری توصیفی استفاده شده

است. همچنین برای آزمودن فرضیه‌های پژوهش از آزمون χ^2 «کای اسکوئر» برای آزمون معنی دار بودن تفاوت بین فراوانیهای متغیرهای مختلف استفاده شده است. سطح قضاوت آماری در این تحقیق تا ۹۵ درصد اطمینان صورت گرفته و فقط در یک مورد در سطح ۹۹ درصد اطمینان به تفسیر داده‌ها پرداخته شده است. بنابراین معیار قضاوت در این تحقیق عموماً ۹۵ درصد اطمینان است. همچنین جهت بررسی نوع ارتباط «مستقیم و معکوس» و میزان رابطه بین متغیرهای مورد بررسی از محاسبات Tb و ضریب توافقی پیرسون «C» استفاده شده است. لازم به ذکر است با استناد از نظریه‌های جامعه شناسی به تحلیل تئوریک نیز پرداخته شده است.

یافته‌های تحقیق:

جدول شماره «۱» توزیع فراوانی افراد نمونه برحسب گرایش نسبت به سریال شیخون

درصد	فراوانی	گرایش نسبت به سریال شیخون
۸۸/۲۵	۳۵۳	موافق
۱۱/۷۵	۴۷	مخالف
۱۰۰	۴۰۰	جمع

چنانکه جدول فوق نمایانگر است بیش از ۸۸ درصد از کل پاسخگویان گرایش مثبت نسبت به سریال داشته‌اند و ما بقی یعنی ۱۱/۷۵ درصد از آنان گرایشی منفی را نسبت به سریال نشان می‌دهند.

جدول شماره «۲» ارتباط بین متغیرهای گرایش نسبت به سریال شبیخون و جنسیت

S	Pn	n	مخالف			موافق			گرایش جنسیت
			P ستونی	P سطری	F	P ستونی	P سطری	F	
(۱)*	۵۰	۲۰۰	۳۸/۳	۹	۱۸	۵۱/۶	۹۱	۱۸۲	زنان
	۵۰	۲۰۰	۶۱/۷	۱۴/۵	۲۹	۴۸/۴	۸۵/۵	۱۷۱	مردان
	۱۰۰	۴۰۰	۱۰۰	—	۴۷	۱۰۰	—	۳۵۳	جمع

$$d. F = 1$$

$$X^2 = 2/6$$

با بکارگیری محاسبات X^2 با ۹۵٪ اطمینان می توان دریافت ارتباط معنی داری میان دو متغیر جنسیت و گرایش پاسخگویان نسبت به سریال شبیخون مشاهده نمی شود. و حدوداً زنان و مردان به یک نسبت به سریال مزبور گرایش دارند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱ - علامت * در جدول: نشان دهنده آنست که در این پژوهش با توجه به مقدار عددی سطح اشتباه (Significance) با ۹۵٪ اطمینان قضاوت شده است.

جدول شماره «۳» توزیع فراوانی گروه زنان بر حسب شغل در رابطه با گرایش نسبت به سریال شبیخون

S	Pn	n	مخالف			موافق			گرایش نسبت به سریال شبیخون
			P ستونی	P سطری	F	P ستونی	P سطری	F	
	۳۳/۵	۶۷	۳۳/۳	۸/۹	۶	۳۳/۵	۹۱/۱	۶۱	دانشجو
	۲۳/۵	۴۷	۱۱/۱	۴/۳	۲	۲۴/۷	۹۵/۷	۴۵	خانه دار
	۲۱	۴۲	۱۶/۷	۷/۱	۳	۲۱/۴	۹۲/۹	۳۹	محصل
*	۹/۵	۱۹	۵/۵	۵/۳	۱	۹/۹	۹۴/۷	۱۸	بیکار
	۹/۵	۱۹	۲۲/۲	۲۱	۴	۸/۳	۷۹	۱۵	کارمند
	۱/۵	۳	۵/۵	۳۳/۳	۱	۱/۱	۶۶/۷	۲	آزاد
	۱/۵	۳	۵/۵	۳۳/۳	۱	۱/۱	۶۶/۷	۲	کارگر
	۱۰۰	۲۰۰	۱۰۰	—	۱۸	۱۰۰	—	۱۸۲	جمع

$$d.f = 6$$

$$X^2 = 14/44$$

بنابر محاسبات X^2 که برابر $14/44$ می باشد، با احتمال ۹۵ درصد می توان نتیجه گرفت که میان متغیرهای شغل زنان پاسخگو و علاقه آنان به سریال شبیخون ارتباط معنی داری وجود دارد. به عبارت دیگر در میان گروههای شغلی که زنان در آنها قرار می گیرند خانه دارها و کسانی که بیکار هستند علاقه بیشتری به سریال مزبور از خود نشان داده اند.

از سوی دیگر داده حاصله از محاسبات ضریب توافقی پیرسون «C» ارتباط معنی دار تا بیش از ۲۵ درصد «به سمت +۱» را بین دو متغیر مذکور نشان می دهد که در واقع بیانگر ارتباط میان دو متغیر شغل و گرایش نسبت به سریال مزبور می باشد.

جدول شماره ۴۱، ارتباط بین متغیرهای جنس، وضعیت تأهل و گرایش نسبت به سرپال تلوزیونی شبیخون

S	Pn	n	مرد						زن						جنس گرایش وضعیت تأهل
			مخالف			موافق			مخالف			موافق			
			P ستونی	P سطری	F	P ستونی	P سطری	F	P ستونی	P سطری	F	P ستونی	P سطری	F	
	۷۴/۷۵	۲۹۹	۷۵/۹	۷/۳	۲۲	۸۶	۴۹/۲	۱۴۷	۴۴/۴	۷/۷	۸	۶۷	۴۰/۸	۱۲۲	
*	۲۵/۲۵	۱۰۱	۲۴/۱	۶/۹	۷	۱۴	۲۳/۸	۲۴	۵۵/۶	۹/۹	۱۰	۳۳	۵۹/۴	۶۰	
	۱۰۰	۴۰۰	۱۰۰	—	۲۹	۱۰۰	—	۱۷۱	۱۰۰	—	۱۸	۱۰۰	—	۱۸۲	

$$d.f = 3$$

$$\chi^2 = 25/75$$

با توجه به محاسبات مجذور «کا» محاسبه شده «۲۵/۷۷» و با درجه آزادی ۳ می توان نتیجه گرفت که با احتمال ۹۵٪ بین متغیرهای وضعیت تأهل، جنسیت و گرایش به برنامه تلوزیونی شبیخون ارتباط معنی داری وجود دارد. به عبارت دیگر محاسبات انجام شده، این

این مطلب را ثابت می‌کند که مجردین بیش از متأهلین نسبت به سریال مذکور علاقه نشان داده‌اند.

نتیجه‌گیری:

آنچه داده‌های جمع‌آوری شده نشان می‌دهد حاکی از آن است که اکثریت آزمودنیها به سریال شبیخون علاقمند بوده‌اند.

سنجش رابطه میان جنس پاسخگویان و گرایش آنان نسبت به سریال که با محاسبات آماری کای اسکوئر که بر روی داده‌های جمع‌آوری شده صورت پذیرفت نشان دهنده آن بود که بین دو متغیر مزبور رابطه‌ای وجود ندارد.

تحلیل آماری با استفاده از محاسبات کای اسکوئر وجود رابطه میان متغیرهای سن و گرایش نسبت به سریال را تأیید می‌کند به عبارتی با افزایش سن، علاقه به سریال کاهش می‌یابد.

کشف رابطه میان دو متغیر شغل و گرایش پاسخگویان زن نسبت به سریال حاکی از آن بود که زنان خانه‌دار و کسانی که بیکار بوده‌اند نسبت به سریال شبیخون علاقه بیشتری نشان داده‌اند. ولی در میان مردان علاقه‌ای ملاحظه نگردید.

در مورد ارتباط میان دو متغیر، تحصیلات پاسخگویان و گرایش آنان نسبت به سریال شبیخون، سنجش حاکی از آن بود که آزمودنیها در هر مقطع تحصیلی گرایش تقریباً مشابهی نسبت به سریال داشته‌اند. همچنین همانگونه که ذکر گردید پاسخگویان متأهل علاقه کمتری به سریال نسبت به مجردین از خود نشان داده‌اند.

منبع:

کازنو، ژان، ترجمه جمشید ارجمند، «جامعه‌شناسی رادیو تلویزیون» چاپ دوم، تهران: ۱۳۵۴، چاپ کوروش، ص ۱۳.